

ПАМ'ЯТІ ІЛАРІОНА ЧОЛГАНА

13 лютого 2004 р. у Нью-Йорку помер український письменник, доктор медицини Іларіон Чолган. Іларіон Володимир Чолган народився 24 грудня 1918 р. у родині священика в селі Сапогів Тернопільської області. У Станіславі (нині Івано-Франківськ) закінчив гімназію, медицину студіював у Львові, Познанському університеті (Польща), у Віденському університеті (Австрія). Свої перші новели опублікував наприкінці 30-х рр. у Львові. У 1935 р. його новела у конкурсі найпрестижнішого видання Галичини — львівського журналу “Діло” посіла друге місце після Ірини Вільде. Знайомство з актором і режисером театру “Березіль” — Йосипом Гірняком зробило вирішальний вплив на вибір жанру для його письменницької діяльності.

Під час війни Чолган опинився в таборах переміщених осіб (“Ді-Пі” — *deplace persons*) в австрійському місті Ляндеку, потім у таборі Міттенвальд у Баварії. У Ляндеку розпочалася активна співпраця І.Чолгана з Й.Гірняком і його Театром-студією. І.Чолган пише комедії у стилі “ре-в’ю” для цього театру, шість із них було поставлено й Гірняком.

У 1949 р. Чолган емігрував до США. Здобувши спеціалізацію в Пенсильванському університеті, він відкриває приватну лікарську практику у Нью-Йорку.

Вперше творчість І.Чолгана була представлена на материковій Україні у 1990-х рр.: окремою книгою вийшли драматичні твори, журнал “Сучасність” у 1993 р. опублікував два оповідання письменника, у тому ж році вийшла окрема книжка прози — “Дванадцять львівських оповідань”. М. Рябчук у післямові до прозової книги І.Чолгана писав: “Без кількох новел із цієї книги я б уже не міг увявити собі жодної антології української прози ХХ століття”.

Перебуваючи на еміграції, І.Чолган постійно працював з думкою про Україну. І як секретар управи Українського лікарського товариства Північної Америки, і як член управи Українського музею в Нью-Йорку та Української Вільної Академії наук. У нього є зворушливе оповідання “Похорон останнього князя”, де він розповідає про похорон у Львові українського митрополита Андрея Шептицького, це оповідання про смерть, яка завершує “цілу епоху” та збігається з початком більшовицького поневолення. Мова йде про завершення й початок нового трагічного історичного циклу для України, який судилося пережити І.Чолгану. Відчутно, що він також стоїть на похороні цього останнього князя з великою внутрішньою переконаністю, що “наїзники, які століттями йшли зі сходу” “пізніше йшли геть, назад”, що історія так само повториться. Це внутрішнє переконання говорить устами його героя-гімназиста: “Ця земля мусить бути вільною. Я присвячу цьому своє життя”. Дух творчості І.Чолгана в 30–40 рр. свідчить про те, як у душі українського чоловіка народжується нове “княже” мислення, так народжується молода аристократія, що вперто протистоїть всемогутньому абсурду тоталітарного режиму.

Проза І.Чолгана всеціло розбудовується на любовних історіях, у цих історіях стільки життя, молодості, бажання. В одному з ранніх оповідань формується передчуття життя як манливої кругосвітньої подорожі: “У вікнах експреса з’явилися міста, яких я ще не бачив, далекі моря й жінки, за якими я мав шукати, щоб ніколи їх не знайти...”.

Я зустрілася з Іларіоном Чолганом в Іллінойському університеті у 1997 році, на конференції з українознавства. У мене було таке відчуття, що я зустрілася з останнім у світі істинним аристократом. Все можна було забути з цієї моєї першої поїздки до Америки, можна було забути проблематику конференційних виступів, багато інших зустрічей, але цього чоловіка, цю українську Америку, забути неможливо. Він був надзвичайно гарним — своєю шляхетною стрункістю, елегантно-іронічною манерою розмови, у ньому було багато внутрішньої гідності і честі, обличчя випромінювало добро і рівновагу. Здавалося, що він спокійно і радісно чекав все своє життя саме нас, молодих учених з вільної України, щоб покепкувати з колоніалізму, просто побавитися у розмовах. Він говорив так, ніби Україна завжди була державою, ніби ніколи не було рабства. У нього дійсно була душа чоловіка, в якій уже давно не було страху і поневолення. Це був чоловік-легенда, чоловік-історія, це була сама мудрість, яка завжди спокушає рівновагою, а тому її часто й хочеться вивести з рівноваги.

Передаючи інформацію про смерть Іларіона Чолгана, його дружина Світлана Чолган розповіла, що в свої останні дні він був так само спокійним і дотепним. Я інакше й не могла увявити прощання зі світом Іларіона Чолгана. У його смерті для мене також закінчилася ціла епоха, епоха, яка народжувала українських князів у цілком не княжих обставинах, яка народжувала українських аристократів супроти неаристократичної дійсності. Подорожуючи по білому світу, він творив у своїй душі вільну і незалежну від обставин українську Державу Духу. Царства Небесного його душі і вічної пам’яті на землі.

Ніла Зборовська

Слово і Час. 2004. №4